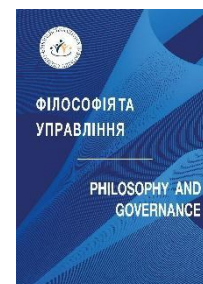

e-ISSN 3041-248X

Філософія та управління

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>

Регіональні аспекти публічного управління інноваційним розвитком малого та середнього бізнесу в умовах кризи та відбудови економіки: досвід Полтавської області

Олексій М. Носков ¹ *

¹ Полтавський університет економіки і торгівлі (Україна). Старший викладач кафедри правознавства, доктор філософії з публічного управління та адміністрування.

* Автор-кореспондент, e-mail: poltava0990272447@gmail.com

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницька

DOI:

[10.70651/3041-248X/2025.5.11](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.5.11)

Авторське право

© 2025 автора

Цей твір
ліцензовано на
умовах Ліцензії
Creative Commons
«Із Зазначенням
Авторства –
Некомерційна 4.0
Міжнародна»
(CC BY-NC 4.0).

Актуальність теми визначається значною роллю малого та середнього бізнесу (МСБ) в економіці сучасних країн та його комплексному впливу на соціально-економічну і політичну ситуацію. Метою дослідження є виокремлення та аналіз регіональних аспектів публічного управління інноваційним розвитком малого та середнього бізнесу в умовах кризи та відбудови економіки на прикладі Полтавської області. У процесі дослідження автором використано загальнонаукові, спеціальні, емпіричні та прогностичні методи: аналіз та синтез – для виокремлення складових складного явища управління розвитком МСБ в умовах кризи; системний метод – комплексного розгляду інституційних, економічних, правових, інфраструктурних факторів розвитку МСБ як єдиної взаємозалежної системи; структурно-функціональний аналіз – для визначення функцій органів публічного управління на регіональному рівні у підтримці інноваційного розвитку бізнесу; контент-аналіз – нормативно-правових актів, стратегій розвитку області, державних програм підтримки бізнесу тощо; метод кейс-стаді (case study) для вивчення прикладів регулювання розвитку МСБ та інші. Наукова новизна полягає у систематизації матеріалів про механізми публічного управління розвитком МСБ в умовах воєнного стану та відбудови. На основі аналізу регіональних програм економічного розвитку та програм підтримки МСБ на рівні територіальних громад автор приходить до висновків про необхідність комплексного підходу до вирішення питань розвитку МСБ та значну роль у виробленні і прийнятті рішень компетентності влади та рівня її співпраці з бізнесом і громадськістю. Виокремлено та проаналізовано основні фактори впливу на успішність підтримки МСБ на рівні регіонів та територіальних громад. Пропозиції автора стосуються: створення відповідної інфраструктури для інноваційного розвитку МСБ (відбудова логістики, створення індустріальних парків та ІТ-кластерів); створення сприятливого інвестиційного клімату; впровадження на практиці, а не «на папері» програм фінансування МСБ; підтримка публічно-приватного партнерства; популяризація серед населення підприємницької діяльності; прозорі і зрозумілі умови бронювання співробітників в умовах військового стану.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

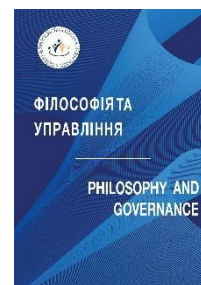
публічне управління, малий і середній бізнес, регіон, криза, відбудова, інновації, публічно-приватне партнерство.

e-ISSN 3041-248X

Philosophy and Governance

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>

Regional Aspects of Public Management for Innovative Development of Small and Medium-Sized Enterprises under Crisis and Economic Recovery: Poltava Region Experience

Oleksii Noskov ¹ *

¹ Poltava University of Economics and Trade (Ukraine). Senior Lecturer at the Department of Law, PhD in Public Administration.

* **Corresponding Author**, e-mail: poltava0990272447@gmail.com

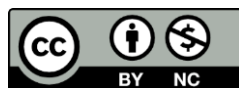
ARTICLE INFO

Research Article

DOI:

[10.70651/3041-248X/2025.5.11](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.5.11)

Copyright © 2025
by author

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution—NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

ABSTRACT

The relevance of the topic is determined by the significant role of small and medium-sized businesses (SMEs) in the economy of modern countries and its complex impact on the socio-economic and political situation. The purpose of the study is to identify and analyze regional aspects of public management of innovative development of small and medium-sized businesses in times of crisis and economic reconstruction using the example of the Poltava region. In the process of the study, the author used general scientific, special, empirical and prognostic methods: analysis and synthesis – to identify the components of the complex phenomenon of managing SME development in times of crisis; system method – a comprehensive consideration of institutional, economic, legal, and infrastructure factors of SME development as a single interdependent system; structural and functional analysis – to determine the functions of public administration bodies at the regional level in supporting innovative business development; content analysis – of regulatory legal acts, regional development strategies, state business support programs, etc.; case study method to study examples of regulating SME development and others. The scientific novelty lies in the systematization of materials on the mechanisms of public management of SME development in conditions of martial law and reconstruction. Based on the analysis of regional economic development programs and SME support programs at the level of territorial communities, the author comes to the conclusions about the need for a comprehensive approach to solving SME development issues and the significant role in developing and making decisions of the competence of the authorities and the level of their cooperation with business and the public. The main factors influencing the success of SME support at the level of regions and territorial communities are identified and analyzed. The author's proposals concern: creating an appropriate infrastructure for the innovative development of SME (rebuilding logistics, creating industrial parks and IT clusters); creating a favorable investment climate; implementing SME financing programs in practice, not “on paper”; supporting public-private partnerships; popularizing entrepreneurial activity among the population; transparent and understandable conditions for booking employees in conditions of martial law.

KEYWORDS

public administration, small and medium-sized businesses, region, crisis, recovery, innovation, public-private partnership.

1. Вступ

Розвиток малого та середнього бізнесу (МСБ) вважається ключовим пріоритетом у більшості країн світу завдяки його значному впливу на соціально-економічні процеси. Регіональні особливості цього розвитку формуються під впливом різноманітних чинників, що походять як із загальнодержавного, так і з локального контексту. Наразі в усіх регіонах України, особливо в прифронтових зонах, відчувається негативний вплив війни, що зумовлює потребу в розробці та впровадженні регіональних політик соціально-економічного розвитку. У цьому контексті доречно проаналізувати регіональні програми, спрямовані на соціально-економічний розвиток та підтримку МСБ.

2. Огляд літературних джерел

Проблематика публічного управління розвитком МСБ залишається популярною для українських вчених в кризових ситуаціях, що помітно з низки дисертаційних досліджень та публікацій останніх років з питань публічного управління та адміністрування, економіки та права. Необхідність комплексного підходу до формування ринкових відносин у посткомуністичних країнах відзначалася й раніше на основі вивчення зарубіжного досвіду модернізації публічної адміністрації [1]. Помітним є відображення у публікаціях прагнення влади стимулювати економіку через програми підтримки бізнесу [2]. Варто відзначити зростання уваги до регіональних аспектів регулювання розвитку МСБ, що помітно з публікації низки монографій (Н. Прямухіна [3], А. Сурай [4] та інші. Слід виділити дослідження В. Стрілець [5], яка звертає увагу на інноваційні підходи та розвиток публічно-приватного партнерства.

Сценарії розвитку регіональної політики підтримки МСБ розглядаються з різних позицій, наприклад І. Бітюк, Д. Тарасюк та О. Білецький [6] відзначають формування політики підтримки МСБ на основі стимулювання розвитку регіонів. Спробу розкрити основні заходи розвитку МСБ у Полтавській області здійснила О. Мирна [7], яка пропонує створювати на регіональному рівні умови для самозайнятості, появи нових робочих місць, створення конкурентного середовища тощо. Найбільш популярними є пропозиції інноваційних підходів до підтримки та розвитку МСБ, які стосуються різних періодів сучасної української історії. Так, Я. Гнатик, Н. Овандер та В. Томах [8] розглядають перспективні інноваційні способи стимулювання розвитку МСБ (організація екосистем підтримки, бізнес-інкубатори, стартапи тощо), наголошуючи на необхідності формування самобутньої регіональної економіки.

Частина авторів пов'язують перспективи розвитку МСБ в умовах війни та подальшого відновлення економіки з дерегуляцією. Так, Ю. Возна, спираючись на матеріали статистики та опитування бізнесменів, обґрунтовано вважає, що дерегуляція сприяє усуненню адміністративних перепон та пропонує активізувати участь бізнесу у розробці рішень у цьому процесі [9]. Особливості та перспективи оптимізації державного регулювання малого та середнього бізнесу в Україні на регіональному та місцевому рівнях розглядалися нами у публікації 2023 року [10].

3. Постановка завдання

Метою дослідження є виокремлення та аналіз регіональних аспектів публічного управління інноваційним розвитком малого та середнього бізнесу в умовах кризи та відбудови економіки на прикладі Полтавської області.

4. Методи та матеріали

У процесі дослідження використано загальнонаукові, спеціальні, емпіричні та прогностичні методи: аналіз та синтез – для виокремлення складових складного явища управління розвитком МСБ в умовах кризи; системний метод - комплексного розгляду інституційних, економічних, правових, інфраструктурних факторів розвитку МСБ як єдиної взаємозалежної системи; структурно-функціональний аналіз – для визначення функцій органів публічного управління на регіональному рівні у підтримці інноваційного розвитку бізнесу;

контент-аналіз – нормативно-правових актів, стратегій розвитку області, державних програм підтримки бізнесу тощо; метод кейс-стаді (case study) для вивчення прикладів регулювання розвитку МСБ тощо.

5. Результати та обговорення

Дослідження базується на даних Полтавської області, яку вважають однією з найбільш розвинених в Україні. На регіональному та громадському рівнях втілюються проекти, спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу (МСБ). Війна суттєво впливає на різні сфери регіону, зокрема на МСБ, де значна частина підприємств зазнала збитків через бойові дії, нестабільність, втрату ринків збуту чи постачальників, зростання витрат на базові операції (генератори, безпека працівників тощо), мобілізацію та міграцію кадрів. Ці виклики посилювали негативні бар'єри, про які йшлося ще в Стратегії розвитку Полтавської області на 2021-2027 роки, ухваленій у грудні 2019 року: погіршення демографічних показників, втрата традиційних ринків через збройний конфлікт на сході України, відтік робочої сили за межі регіону та країни [11, с. 6].

Станом на початок 2024 року О. Мирна підкреслює в аналізі ситуації в області «нестабільні, хаотичні та непередбачувані безпекові та соціально-економічні умови; трансформацію нормативно-правових рамок для бізнесу; міграційні тенденції; слабе залучення фінансових ресурсів малими та середніми підприємствами; зростання корупційних ризиків у воєнний період; проблеми з внутрішньо переміщеними особами та ін.» [7, с. 75].

У Стратегії внесено корективи, які акцентують увагу на подоланні наслідків повномасштабної агресії РФ, оновлено соціально-економічний аналіз, переглянуто розділи стратегічних і оперативних цілей, завдань та проєктних напрямків. Зокрема, додана нова 4-та стратегічна мета – «Цифрова трансформація як шанс для розвитку всіх сфер регіону» тощо.

Стратегія розвитку МСБ Полтавської області на 2021–2027 роки стала результатом серії семінарів і дискусій, проведених із жовтня 2019 до березня 2020 року за участі науковців полтавських вишів та бізнес-спільноти. Робота зосередилася на визначенні смарт-спеціалізацій регіону для забезпечення його сталого прогресу, створення комфортних умов для МСБ, підвищення інноваційної та інвестиційної активності [12].

Комплексна Програма розвитку МСБ у Полтавській області на 2021–2023 роки [13] характеризувала бізнес-клімат регіону як відносно сприятливий порівняно з іншими областями. Водночас вказувалося на перешкоди, спричинені несприятливим правовим і економічним середовищем, зокрема зношеність основних фондів і високий рівень монополізму. Програма окреслила ключові завдання: покращення умов для бізнесу, спрощення доступу до фінансів, популяризацію підприємницької культури, розвиток компетенцій, створення ефективної бізнес-інфраструктури, підтримку креативних індустрій і туризму, просування екологічного бізнесу та експортного потенціалу.

Ці ініціативи активно впроваджувалися в регіоні попри епідемію ковіду та війну. До здобутків місцевої влади належать розбудова підприємницької інфраструктури, розширення фінансової підтримки з охопленням нових пільгових груп (ветерани, переселенці тощо), розвиток ІТ-сектору, зростання креативних галузей, вдосконалення електронних сервісів і навчальних курсів. За підтримки влади в області створено центри підтримки підприємництва, бізнес-інкубатори та консультаційні платформи. Посилилися освітні активності, значною мірою завдяки іноземним партнерам. Поступово виникають локальні бізнес-мережі, серед прикладів – Центр підтримки підприємництва в Полтаві, Кременчуцький бізнес-центр, офіси проєкту «Зроблено в Україні» [14], Бізнес-інкубатор Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» [15] та інші.

Зміна ситуації для бізнесу в умовах війни та формування нових територіальних громад в умовах продовження процесу децентралізації примусили органи місцевого самоврядування коригувати свої дії з підтримки МСБ, що помітно, зокрема, з розроблених та затверджених в останні роки програм. Так, Програма сприяння розвитку малого та середнього підприємництва Полтавської міської територіальної громади на 2024–2026 роки (оновлена редакція від 1 травня 2024 року) [16] зазначає, що введення карантинних обмежень та оголошення воєнного стану в Україні разом із початком активної фази бойових дій спричинило часткове або повне

припинення роботи низки підприємств, ускладнило логістичні процеси, знизило попит і зруйнувало ланцюги постачання. Особливу увагу в Програмі звернено на підтримку розвитку соціального підприємництва та ветеранського бізнесу. Проведене в рамках підготовки програми опитування представників МСБ показало наявність низки проблем, серед них відсутність в достатньому обсязі: комунікацій влади та бізнесу, інформації для бізнесу про наявні ресурси та адміністративні послуги та робочої сили через вплив повномасштабного вторгнення. Програма спрямовувалася на посилення конкурентоспроможності МСБ на внутрішньому та зовнішньому ринках через надання організаційної, інформаційної, консультаційної та освітньої підтримки.

Варто також звернути увагу на Стратегію безбар'єрності Полтавської міської територіальної громади на 2025–2030 роки, де визначено такі типи безбар'єрності: фізична, інформаційна, цифрова, суспільна, громадянська, освітня та економічна. У напрямку «Економічна безбар'єрність» передбачено низку заходів, зокрема: проведення аналізу можливостей працевлаштування громадян без перешкод, створення інфраструктурних, адміністративних, навчально-освітніх (для молоді, жінок, осіб похилого віку, людей з інвалідністю), інформаційно-аналітичних умов для населення, налагодження діалогу між міською владою, бізнесом та навчальними закладами для вдосконалення перекваліфікації та підготовки кваліфікованих фахівців, а також впровадження принципів доступності на етапах пошуку роботи, працевлаштування, зайнятості та кар'єрного просування [17].

Як правило, актуальна інформація для МСБ міститься на сайтах органів місцевого самоврядування. Наприклад, сайт Терешківської громади Полтавського району інформує про можливості отримання мікрогрантів для створення власного бізнесу, безкоштовні онлайн-курси, підтримку інновацій, бізнес-партнерство, гранти на підтримку ветеранського бізнесу та інше [18].

Основні фактори впливу на успішність підтримки МСБ на рівні регіонів та територіальних громад узагальнені нами у табл. 1.

Таблиця 1. Основні фактори впливу на успішність підтримки МСБ на рівні регіонів та територіальних громад

Фактор впливу	Складові
1. Зовнішні фактори	Ситуація в країні, державна політика відносно МСБ, наявність міжнародних програм та фінансування, можливість участі у міжнародній та міжрегіональній співпраці бізнес структур
2. Інституційні чинники	Компетентність регіональної та місцевої влади, партнерство публічної адміністрації та бізнесу, наявність програм та інституцій підтримки МСБ, прогнозованість ситуації та дій влади.
3. Демографічні та соціальні фактори	Рівень міграції, соціальний та віковий склад і платоспроможність місцевого населення
4. Фінансові та інфраструктурні можливості	Доступ до фінансування, сприятлива податкова політика, наявність логістики, приміщень, індустріальних парків тощо
5. Людський капітал	Кваліфікована робоча сила, забезпечення культури підприємництва, освітні програми для підприємців та працівників
6. Географічні умови	Близькість до транспортних вузлів та ринків збуту, віддаленість від місць військових дій, економічна спеціалізація регіонів та громад

Джерело: розробка автора на основі [11–13; 16; 19].

Аналіз даних табл. 1 свідчить про необхідність комплексного підходу до вирішення питань розвитку МСБ та значну роль у виробленні і прийнятті рішень рівня компетентності влади та рівня її співпраці з бізнесом і громадськістю. Наприклад, в області фактично відсутні проекти публічно-приватного партнерства, які позитивно зарекомендували себе у посткомуністичних країнах [20].

6. Висновки

Огляд досвіду Полтавської області у підтримці розвитку малого та середнього бізнесу (МСБ) підкреслює потребу в об'єктивній оцінці поточного стану сектору, виявленні ключових проблем і загроз та зосередженні ресурсів на їх подоланні. Серед викликів варто назвати обмежений доступ до фінансових ресурсів, недоліки в регіональному управлінні МСБ та брак

ефективних фінансових інструментів. Слід визнати недостатність стимулів для інновацій та інформаційної підтримки підприємців, значна частина з яких не завжди чітко усвідомлює напрямок своєї діяльності. Діджиталізація роботи з МСБ, зокрема через платформу «Дія-Бізнес», залишається переважно на початковому етапі. У багатьох територіальних громадах підтримка МСБ носить формальний характер, що створює враження декларативності у реалізації відповідних програм.

Аналіз праць українських науковців вказує на перспективи вдосконалення діяльності МСБ у контексті європейської інтеграції України, розширення доступу до іноземних інвестицій та ринків за кордоном. Пропонуються заходи з розробки дієвих механізмів адміністрування фінансової підтримки підприємництва в умовах воєнного стану та відновлення економіки, забезпечення прозорості фінансування МСБ, створення безбар'єрного середовища, а також залучення представників бізнесу до формування регіональних стратегій.

На нашу думку, першочергові кроки для створення ефективної, функціональної та системної моделі інноваційного розвитку МСБ в умовах воєнного часу, економічної відбудови та обмежених ресурсів мають включати:

1. Розбудову відповідної інфраструктури для інноваційного зростання МСБ, що передбачає відновлення логістичних ланцюгів, створення індустріальних парків та ІТ-кластерів.
2. Формування привабливого інвестиційного середовища через спрощення дозвільних процедур, оптимізацію системи оподаткування, введення податкових пільг, мораторію на перевірки (крім тих, що стосуються безпеки життя і здоров'я), а також прозору систему підключення до комунікацій.
3. Практичне впровадження програм фінансування МСБ із конкурентоспроможними процентними ставками, а не лише на теоретичному рівні.
4. Активне використання Публічно-приватного партнерства як ефективного інструменту співпраці між владою та бізнесом для стимулювання розвитку МСБ.
5. Просування підприємницької культури серед населення через розробку навчальних програм і курсів, які розкриватимуть основи та переваги бізнес-діяльності з використанням практичних прикладів.
6. Запобігання надмірному тиску з боку правоохоронних органів на представників МСБ.
7. Зменшення рівня корупції до мінімуму.
8. Забезпечення прозорих і зрозумілих умов бронювання працівників під час воєнного стану.

References

1. Lakhyzha, M. I. (2009). *Modernizatsiia publichnoi administratsii: teoretychni ta praktychni aspekty* [Modernization of public administration: theoretical and practical aspects]. Poltava: RVV PUSKU. (in Ukrainian)
2. Shmyhal, D. (n.d.). Uriad prodovzhyt stymuliuvaty ekonomiku cherez prohramy pidtrymky biznesu [The government will continue to stimulate the economy through business support programs]. *Uriadovyi portal*. <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-prodovzhytstymuliuvaty-ekonomiku-cherez-prohramy-pidtrymky-biznesu-denys-shmyhal> (in Ukrainian)
3. Priamukhina, N. V. (2015). *Problemy ta perspektyvy rozvytku rehionalnoho rynkovoho prostoru v umovakh transformatsii* [Problems and prospects of regional market space development in conditions of transformation]. Cherkasy. (in Ukrainian)
4. Surai, A. S. (2018). *Kontseptualni zasady rozvytku dilovoho seredovyshcha: rehionalnyi aspekt* [Conceptual foundations for the development of the business environment: regional aspect]. Cherkasy: Vydavets Ponomarenko R. V. (in Ukrainian)
5. Strilets, V. Yu. (2019). *Zabezpechennia rozvytku malykh pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Ensuring the development of small enterprises: theory, methodology, practice]. Poltava: PUET. (in Ukrainian)
6. Bitiuk, I., Tarasiuk, D., & Biletskyi, O. (2020). Stsenarii rozvytku rehionalnoi polityky pidtrymky maloho ta serednoho biznesu [Scenarios of regional policy development to support small and medium business]. *Visnyk Skhidnoievropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu*, (1), 140–149. <https://suem.edu.ua/storage/doc/visnyksura/visnyk-no1-28-2020.pdf> (in Ukrainian)

7. Myrna, O. (2024). Osnovni zakhody rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva: rehionalnyi aspekt [Main measures for the development of small and medium enterprises: regional aspect]. *Actual Problems of Innovative Economy and Law*, (1), 72–77. <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-1-15> (in Ukrainian)
8. Hnatyk, Ya., Ovander, N., & Tomakh, V. (2024). Innovatsiini pidkhody do pidtrymky ta rozvytku maloho i serednoho biznesu v rehionakh Ukrainy [Innovative approaches to supporting and developing small and medium business in Ukrainian regions]. *Biznes Inform*, (4), 107–114. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-4-107-114> (in Ukrainian)
9. Vozna, Yu. (2023). Derehuliatsiia biznesu v umovakh viiny ta podalshoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy [Business deregulation during the war and further economic recovery of Ukraine]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*, (33), 51–56. <https://pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/33-2023/9.pdf> (in Ukrainian)
10. Noskov, O. M. (2023). Osoblyvosti ta perspektyvy optymizatsii derzhavnoho rehuliuвання maloho ta serednoho biznesu v Ukraini na rehionalnomu ta mistsevomu rivniakh [Features and prospects of optimizing state regulation of small and medium businesses in Ukraine at regional and local levels]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia*, (10). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-10-02-07> (in Ukrainian)
11. Poltavska oblasna rada. (2019). Stratehiia rozvytku Poltavskoi oblasti. 2021–2027 [Development strategy of Poltava region. 2021–2027]. Adopted on December 20, 2019, No. 1242 (with amendments as of December 24, 2024). <https://media.poda.gov.ua/docs/04aom5k3/889.pdf> (in Ukrainian)
12. Poltavska oblasna rada. (2020). Stratehiia rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva u Poltavskii oblasti na 2021–2027 roky [Strategy for the development of small and medium enterprises in Poltava region for 2021–2027]. https://media.poda.gov.ua/docs/bhuh155h/proect_strat25112020d.pdf (in Ukrainian)
13. Poltavska oblasna rada. (2020). Kompleksna Prohrama rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva u Poltavskii oblasti na 2021–2023 roky [Comprehensive Program for the development of small and medium enterprises in Poltava region for 2021–2023]. https://media.poda.gov.ua/docs/sjmn140z/proect_kompl25112020d.pdf (in Ukrainian)
14. Derzhavnyi tsentr zainiatosti. (2024, May 6). U Poltavi vidkryvsia ofis dlia pidtrymky biznesu “Zrobleno v Ukraini” [A business support office “Made in Ukraine” opened in Poltava]. <https://old.dcz.gov.ua/novyna/u-poltavi-vidkryvsya-ofis-dlya-pidtrymky-biznesu-zrobleno-v-ukrayini> (in Ukrainian)
15. Natsionalnyi universytet “Poltavska politehnika imeni Yuriia Kondratiuka”. (n.d.). *Biznes-inkubator* [Business incubator]. <https://nupp.edu.ua/page/biznes-inkubator.html> (in Ukrainian)
16. Poltavska miska rada. (2024). Prohrama spryanniia rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva Poltavskoi miskoi terytorialnoi hromady na 2024–2026 roky (v novii redaktsii) [Program to promote the development of small and medium businesses in the Poltava city territorial community for 2024–2026 (new edition)]. https://cnap-pl.gov.ua/prog_2.pdf (in Ukrainian)
17. Poltavska miska rada. (2025). Stratehiia bezbariernosti Poltavskoi miskoi terytorialnoi hromady na 2025–2030 roky [Barrier-free strategy of the Poltava city territorial community for 2025–2030]. <https://www.rada-poltava.gov.ua/display/26545> (in Ukrainian)
18. Tereshkivska hromada. (2023). Aktualna informatsiia [Current information]. <https://tereshkivska-gromada.gov.ua/programi-pidtrimki-biznesu-11-42-55-22-05-2023/> (in Ukrainian)
19. NISD. (2024, May 17). Problemy rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini yak osnovnoho dzherela robochykh mist [Problems of development of small and medium businesses in Ukraine as the main source of employment]. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak> (in Ukrainian)
20. Yehorycheva, S. B., & Lakhyzha, M. I. (2020). *Publichno-pryvatne partnerstvo v postkomunistychnykh krainakh*: [Public-private partnership in post-communist countries]. Kyiv: IPK DSZU. (in Ukrainian)